

YENİ ÜNİVERSİTELER YASA TASLAĐI ÜZERİNE

Milli Eğitim Bakanlığı ve Üniversite Rektörlerinin ortaklaşa hazırladıkları Üniversiteler Yasa Taslağı'nı, nihayet, zorlu mücadelelerden sonra, elime geçirebildim. Üniversitelerde çalışan bizlerin tüm yaşamını etkileyecek nitelikteki bu taslağın hazırlanış sürecinde çalışmalarına katılmamızın önlenmesi, hazırlandıktan sonra da taslağın bir türlü bulunamaması, yasanın birçok maddesinde yansımaları bulan sakat mantığın zorunlu bir sonucudur.

Burada yasanın her maddesini tek tek eleştirip alternatif öneriler getirmek yerine (ki bunu demokratik kitle örgütleri, üniversite akademi ve yüksek okul çalışanları yapmaktalar) birkaç saptama ile yetinmek istiyorum. Birinci saptama şu: Halen işlerlikte olan 1750 sayılı yasa, toplumun gelişme dinamiğine ayak uyduramayan gerici, anti-demokratik bir yasadır. Bu muhakkak değiştirilmelidir. Bu nedenle yeni bir yasanın uygulamaya konulması ilke olarak savunulmalıdır. Fakat, ikinci saptamamız ise şu: Doğru ilkelere hareket edilerek hazırlanmaya başlanılan bu taslak, hazırlanış sürecinde, çıkarları yüzünden demokratikleşmeye karşı olan kişilerin elinden öyle bir geçmiştir ki, sonunda, uygulamada 1750'nin gerisine düşecek bir taslak ortaya çıkmıştır. Yasanın bir yerinde demokratikleşmeye yol açabilecek gibi görülen öneriler, diğer bir yerinde getirilen bir madde ile yok ediliyor. Örneğin öğretimi yardımcıları ve öğrencilerin Üniversite Kurullarında temsil edilmeleri ilke olarak kabul edilirken diğer yanda Üniversiteler Arası Kurul «Üniversite Kurullarında öğretim yardımcıları ve öğrencilerin temsil oranı

ve biçimini yönetmelikle düzenlemekle (madde 8) görevlendiriliyorlar. Fakat Üniversiteler Arası Kurul'da (buna Üniversiteler 'Üstü' Kurul demek daha yerinde olacak) öğretim yardımcıları ve öğrenciler temsil edilmiyorlar. Yani kendi yaşamlarını etkileyecek konularda öğretim yardımcıları ve öğrencilerin karar alma süreçlerine katılmaları daha başlangıçta önlenmiş oluyor. Diğer küçük bir örnekte taslak'taki madde 38. Bu, uygulamada asistanların üzerinde demoklesin kılıcı gibi duracaktır. Bu madde'de yeni giren asistanların bir yıl için 'aday asistan' olarak atanmaları, bu bir yıl sonunda 'asistan olarak kalmaları bölüm yönetimi kurulunca uygun görülürler'in asistanlığa devam edilecekleri söyleniyor. Ne demek uygun görme? Ne gibi kriterler kullanılacak uygun mu, değil mi kararı verilirken? Bölümündeki karar verme mekanizmasının politik düşünceleriyle uyumayan bir asistana 'uygun görüleceğine' dair bir güvence vermek mümkün mü? 'Uygun görüldükten' sonra bölümün hoşuna gitmeyen asistanlara ne yapılacak? Buna ise careyi 'rotasyon' ilkesi ile bulmuşlar. Yine ilke olarak katıldığımız 'rotasyon' (gelişmekte olan üniversitelere yardım açısından) uygulamada politik sürgünlere yol açacak şekilde formüle edilmiş.

Başta da belirttiğim gibi, yasanın tüm maddeleri üzerinde burada durmak imkansız. Saptamalarımızla şunu göstermek istedim: 1750'ye alternatif yeni bir yasaya ihtiyaç var ve CHP ağırlıklı hükümet yeni bir yasayı mutlaka çıkaracak. Demokratik güçler açısından önemli olan sonunda nasıl bir yasanın ortaya çıkacağıdır. Demokratik güçler, sendikalar, tüm üniversite, akademi ve yüksek okul çalışanları bu taslağın her maddesi üze-

rinde mücadele vererek, demokratikleşme ilkesini kapitalist sistemin sınırları içinde mümkün olduğunca gerçekleştirebilecek bir taslağın ortaya çıkmasını sağlamalıdır.

SERDAR TURGUT
A.Ü. Hukuk Fakültesi,
Asistan

«AMERICA, AMERICA» VE «THE ARRANGEMENT» (KADER DEĞİŞMEZ) ÜSTÜNE BİRKAÇ SÖZ...

İDGSA'ne bağlı Sinema-TV Enstitüsü, Ella Kazan'ın ziyaretini izleyen günlerde, «Kazan Filmleri Toplu Gösterisi» düzenledi. Programda «Viva Zapata», «On The Waterfront» (Rihtimler Üzerinde), «America, America» ve «The Arrangement» (Kader Değişmez) adlı filmlere yer verilmişti. («America, America»nın ülkemizde gösterilme hakkı Başbakanlığın 9.4.1974 ve İçişleri Bakanlığının 3.4.1978 tarihli özel izinleriyle DGSA Sinema-TV Enstitüsü'ne verilmiş.) Kamuyunda geniş tartışmalara neden olduğu için, ünlü yönetmenin otobiyografik nitelikli bu iki filmi üstüne birkaç görüş dile getirmek yararlı olabilir.

«America, America» II. Abdülhamit yönetimindeki Osmanlı İmparatorluğu'nda 1896 yılında geçiyor. Ella Kazan alle büyüklüklerinden çocukluk yıllarında dinlediği «Amerika'ya göç» hikayelerini derleyerek önce bir roman yazmış, sonra da bunu film çekmiş. Büyük ölçüde zamanın büyük devletleri (İngiltere, Çarlık Rusya v.b.) tarafından kişirtilen etnik azınlıkların için kaynak olduğu bir dönemde, azınlıklara özellikle de Ermenilere karşı baskı önlemleri uygulayan II.

Abdülhamit, bir gün eyaletlere bir telgraf gönderir. Bu telgraf-ta, fanatik Ermenilerin İstanbul'da girişlikleri birkaç eylemden söz edilerek, eyaletlerde Ermeni halkın ayaklanma ihtimaline dikkat çekilmekte ve her eyalet valisinin Ermenilere karşı uygun görüldüğü önlemleri alması istenmektedir.

Anadolu'nun yoksul bir köyünde yaşayan Topuzoğlu ailesi bu karışık ortamda huzurlu bir hayat sürdüremeyeceklerini anlarlar. Baba Topuzoğlu Ermenilerin eylemlerine karşın oğlunu kurtarmak için, gider kaymakamın elini öper. Bir yandan da «allenin son umudu olan» oğlunu, İstanbul'daki amcaoğlunun yanına göndermeye karar vermiştir. Filmin buraya kadarki bölümleri, Ermenilere karşı girilen kıyım, o dönemin, etnik kökeni ne olursa olsun, yoksul Anadolu halkının çetin hayat koşullarını, Osmanlı bürokrasisinin işkâlığını, Osmanlı devlet görevlilerinin büyüklük kompleksini, ve bununla birlikte sorumluluktan kaçan tavırını ortaya koyuyor. TV'de «On The Waterfront»un gösterilmesinden önce kendisiyle yapılan bir söyleşide Elia Kazan'ın da belirttiği gibi, dağılmak üzere olan bir İmparatorluğun azınlıklarla olan ilişkisini sergileyen bu film, salt bu yönüyle bile evrensel sayılmalıdır. Kaymakam, baba Topuzoğlu ile konuşurken bir ara, bir ölçüde politika gereği de olsa, «Ülkemizde, bütün etnik grupların, Ermenilerin bile, huzur içinde birarada yaşayacakları gün gelecektir der. Çeşitli ulusların geniş bir çatı altında toplanması demek olan «İmparatorluk» fikrini, bundan daha iyi dile getiren bir başka ifade bulunamazdı sanırım. Baba Topuzoğlu'nun inanamaz bir tavırla bu sözlerle verdiği cevap da ilginç: «Bütün insanlığın umudu bu!» Günümüzde bu umut ne ölçüde gerçekleştirildi?

(II. Abdülhamit'in tahttan indirildikten sonra 1911-1912 yıllarında Beylerbeyi Sarayı'nda ikamet ederken tuttuğu günlüğe, İngilizlerin sırf Osmanlı İmparatorluğu'nu zayıf düşürmek için

Ermenileri kıskırttığını kaydediyor. Uluslararası politika sahnesinde oynanan oyunların içyüzünü bilmesi, «devletin bekasını» her şeyden üstün tutan bir padişahı Ermenilere karşı sert önlemler almaktan alıkoymamıştır.)

Arada sırada köyün içinden dörtünela geçen Osmanlı askeri ve onları temkinli hattı korkulu bir tavırla seyreden halk, oğullarından gelen mektubu okurken anne Topuzoğlu'nun sık sık «Yaş ol!» diyen ihtarını halkın yaşadığı baskıyı duyuruyor. Ancak, filmde, Ermeni köylü ile askerlik tanıştıran Osmanlı subayının sarmaş dolaş oluşları gibi pek çok insanca sahne de var. Osmanlı İmparatorluğu ile aynı dönemde, benzer azınlık sorunları yaşayan Çarlık Rusya ya da Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun tarihinden bir kesit alınmış olsaydı da, yine aynı yoneticili-halk, ya da halkın çeşitli kesimleri arasındaki karmaşık ilişkiler bütünün yansıtılmış olacaktı. Franz-Joseph'in hükümdarlığı sırasında, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nda Macarlar kan kusarken, İmparator Elizabeth bir baloya, saçlarını Macar usulü süsleyerek gelmeye kalkışınca, aniden henedan içinde ciddi ve de allevi bir bunalım çıkmamış mıydı?

Filmde Elia Kazan'ın amcasını canlandıran ve Topuzoğlu ailesinin en büyük çocuğu (yedi çocuk var) Stavros'un köyden ayrılmasına kadarki bölümleri folklorik öğelerle de bezeli... Topuzoğlu ailesinde kari-koca ve çocuklar arasındaki ilişkilerden tutun da gıvım kusalımına kadar (özellikle erkeklerin «mintan» tabiri edilen gömlekleri pek güzel) kadar her şey, çağdaş kent hayatının bizim gibi orta halli insanlardan giderek alıp götürdüğü pek çok geleneksel değeri, canlı bir biçimde, bize yeniden yaşıyor.

Hikayenin geri kalan kısmını kısaca özetleyelim. Stavros, ailesinin para edebilecek bütün malını yanına alarak yola çıkar. Yolda başına gelmedik kalmaz, yanındaki eşyaları yitirir, baş parçasız İstanbul'a varır. Hali tıca-

carı amcaoğlu önce akrabasını pek iyi karşılamaz. Stavros gündüzleri hammallık, geceleri bulgunculuk yapar, Amerika için bilet parası biriktirmeye cabalar. Ancak, bilet parası hayli yüküktür. Bu nedenle Stavros amcasının öğütüne uyarak zengin bir Rum hali tüccarına damat olmaya karar verir.

Stavros'un damatlık serüvenlerini izlerken, seyirci o dönemde ticaretle palazlanmış bir Rum tüccarın aile ve iş hayatını yakkından tanıma imkânını buluyor: Müşteri tavlamak için, tek ayak üstünde yetmiş türlü numara çeviren, alaturka tavırlı tüccar tipli. Tüccar Aleko Sınnikoğlu, geniş bir akrabalık grubuyla birlikte ailesinin mutlak hakimisi, bağırıp çağırarak ama sevgi ve şefkat dolu, hayatın tadını çıkarmaya çalışan ve sevdikleri için de benzer bir hayat tarzı kurmaya cabalayan, tipik geleneksel bir «baba» aynı zamanda. Ancak bütün bu olumlu hava, gelin adayı Toma'nın gösterdiği şefkat ve anlayış, Stavros'un içindeki Amerika özlemini silmeyecektir. Bilet parası bulduğu gün, Stavros her şeyi terk eder ve «Yeni Dünya'ya doğru yola çıkar.

Filmin gemide geçen bölümleri de bir başka evrensel olguyu, ABD'nin kuruluşundan itibaren, dünyanın çeşitli ülkelerinden, çoğu kez benzer nedenlerle, bu kıtaya ulaşmaya cabalayan insanların umutsuz çarpışmalarını sergiliyor. İrlanda'dan ya da bir başka ülkeden, kendileri ve aileleri için yeni bir umut yaratılabilmek için Amerika'ya koşan insanların dramı Stavros'un kişiliğinde yeniden canlandırılıyor. Filmin sıyah-be-yaz oluşu, Anadolu köyündeki yoksul hayatın yanısıra, gemide açık güvertede yolculuk eden, ama yine de umut dolu, bahtsız insanların çektiği zorlukların çarpıcı bir biçimde verilmesine yardımcı olmuş... (Kazan, Türkiye gezisi sırasında, bir ara, renkli filmle bir sefalet sahnesi çekmenin zorluklarından söz etmişti.)

Elia Kazan'ın «Ben doğuştan Türk, aslen Yunanlı ve Ameri-

kan vatandaşıyım.» sözleriyle başlayan film, Stavros'un Amerika'daki hayatını (ama yeni bir kimlik, (Joe Amness) ve tüm ailesini bu yeni ülkeye getirme azmiyle başlayan yeni hayatını) yansıtan sahnelerle bitiyor. Filmin sonunda Anadolu'nun başı dumanlı dağlarını, tepelerini seyrederken, geri planda yine Kazan'ın şu sözleri duyuluyor: «Gerçekten de hepsini getirdi. Yalnız babası, o güne ulaşamadan doğduğu topraklarda öldü.»

Elia Kazan filmini Türkiye'de çekmeye başladıkça sonra pek çok güçlüklerle karşılaşmış ve sonunda, kendi deyişle engellemelerden bıkıp filmini Yunanistan'da tamamlamış... Bence, film tamamıyla ülkemizde çekilebilseydi, bazı çarpıtılmış gibi görünen öğeler daha yerine oturabilirdi. Türk ve Yunan insanının, fizyolojik özellikleri itibariyle birbirine çok benzediği bir gerçek. Bu nedenle, filmde rol alanları (özellikle gemide üçüncü mevki de yolculuk edenlerin, çarpıcı yüz çekimlerini) insan kolaylıkla benimsiyor. Yalnız, arada kullanılan Çingene müziği ya da nazım diye bazı kişilerin palidür küldür yüz kaponmalarını yadırgadım. Filmedeki bütün öğeleri bizim ülkemizden alıp kullanılması, hikaye Türkiye'de geçtiğine göre, filmi bazı açılardan daha gerçekçi yakın kılabilirdi, sanırım.

«The Arrangement» sinemalarda gösterildi ve geniş bir seyirci kitlesi tarafından ilgiyle izlendi. Bu nedenle, bu filme ilişkin açıklama yapmak gereksiz. Kazan «The Arrangement» da, amcası gibi binbir güçlüklerle Amerika'ya ulaşmış zengin olan Rum göçmenlerin çocuklarını, ikinci kuşağın bu yeni kültür ortamındaki sorunlarını dile getiriyor. Hali tüccar Amness'ın okuyup adam olan, iyi bir iş ve herkesin «mükemmel» diye nitelendiği bir işe sahip olan oğlu Evangelos Amness, ne ölçüde Kazan'ın kendisi bilemiyor. Ancak, Kazan'ın iki farklı kültür arasında gidip gelişleri sürekli yaşayan, bu iki farklı kişiliğin fiyatını ödemiş bir insan olduğu ve bu karakteri Evangelos Topuzoğlu'nda

(Amerikan adıyla Eddie Arness) canlandırdığı anlaşılıyor. 1970'lerin başlarında çekilen film, ünlü yönetmenin olgunluk dönemi eseri. Nefis renkli bir film, fantezi öğeleri bol bol kullanılmış. Sürekli flash-back'ler, Türk ve Rum müziğinden çeşitli ezgilerle allenin geometri ön plana getiriliyor. Filmin dramatik yerlerine «America, America»dan alınmış sahneler ve sözler serpiştirilmiş... Büyük sıkıntılar çeken bir allenin yetişmiş oğlu, 43 yaşında, aniden hayatının bomboşluğunun kazanılmış gibi görünen pek çok şeyin, gerçekte, yitirilmiş olduğunun farkına varırsa, ne yapar? Ölüm döşeğinde «Bana çekirdeksiz üzümler ve kavun getir.» diyen bir babanın oğlu, daha sonra çevresi ile başa çıkamıyınca, çocukluk yıllarını geçirdiği o güzelim evi neden yakar? Kişi geçmişi sililebilir mi?

Kazan'ın filmlerinin teknik ve sanat yönü, uzmanlık ister, dolayısıyla sinema otoritelerine daha çok söz düşer. Filmlerinin ancak, «America, America» ve «The Arrangement»ı seyredirken bir Finli ya da Japon seyircinin, bu filmlerden bizim seyircimizin duyduğu keyfi duymayacağına düşündüm. Elia Kazan ile aynı geçmişli paylaşmayan bir seyircinin, bu filmlerdeki bin bir çeşit, ama gerçekten «bizim» olan öğeleri değerlendirmesi çok güç. Dolayısıyla, Türk seyircinin Kazan'ın bu iki filmi için soğukkanlı bir yargıya varması da güç. Çünkü, her iki filmi de seyredirken, insan, kültürel öğelerin ne ölçüde gerçekçi yakın kullanıldığını düşünmekten, ve kendine çok yakın bulduğu öğelerin keyfine kendini kapıp koymaktan kaçamıyor. En ufak bir ezgi bile heyecan veriyor. Heyecan vermemesi de düşünülemez sanırım. Hele hele, gün geçtikçe, çağdaşlık uğruna, çoğu sıcak ve sevimli özelliklerimizi yitirdiğimizi biliyorsak...

JÜLİDE ERGÜDER

TÜRKİYE'DEN ELIA KAZAN GEÇTİ...

Geçtiğimiz Kurban Bayramı'na öngelen günlerde İstanbul doğumlu ünlü film yönetmeni Elia Kazan'ı ülkemizde konuk ettik. Başbakan Ecevit'in ABD gezisi sırasında, New York'da görüldüğü zaman ülkemize davet ettiği Kazan, İzmir'in kurtuluş günü olan 9 Eylül'de, ama ondan tam 13 yıl önce doğmuş... Annesinin adı Athena Şişmanoğlu, babası ise Yorgo Kazancıoğlu! Kari-koca halıcılıkla geçinen orta halli insanlarmış. Elia 2 yaşında iken aile önce Berlin'e göçerek orada bir iş kurmaya cabalamış ama başarılı olmamış bu girişim. Kazancıoğlu ailesinin yaşamındaki ikinci göç, Elia 4 yaşında iken gerçekleşmiş ve ABD'ye gitmişler. Önceleri bir akrabalıklarının yanına sığınan aile, daha sonra New York'da hali ticaretle uğraşan bir iş kurarak, kalıcı bir düzen kurmayı başarmış...

Elia Kazan ülkemizde kaldığı süre içinde hakkında çıkan yazılarda, özellikle de Rum ve da Ermeni kökenli oluşuna ilişkin olarak değişik yorumlar geliştirildi. Ben kendisiyle, İzmir'de kaldığı sırada görüşme ve çevrede yaptığı incelemelere katılma imkânı bulabildim. Elia Kazan, yaşamı boyunca sürekli olarak gazetecilerin cesitli eleştirileri ve saldırılarına hedef olmanın getirdiği bir tedirginlik içindeydi. Türkiye ziyaretinin de kendince olumlu saymadığı amaçlarla kullanılmamasını istemediği belliydi. Ülkemizi daha önce de ziyaret imkânını bulmuş ama sanırım, bu son kezdi. ona, aile kültürü ile bönük ölçüde bağlı kaldığı Türkiye'yi çeşitli yönleriyle ve daha yakından tanımak imkânı verdiği için hoşnuttu. Dünyaca ünlü bir sanat adamı olmasına karşın, Elia Kazan bende, ununu elemis, elebini duvara asmış, biraz voran, ama hayatından hosnut doğduğu ölümeyle ölebilişince yakından tanımak, insanlarıyla ahbablık etmek isteyen, sürekli ölümsüyen bir kişi izlenimi bıraktı. Çok reskin bir gözlem yeteneği ile çevresindeki en ufak ayrıntıları